

O'RTA ASRLAR VA FEODALIZM

Ne'matjonova Nozimaxon Omonjon qizi

Qo'qon Universiteti Andijon filiali

Tarix fakulteti 3-kurs 23-01guruh talabasi

Xoshimjonov Sharofiddin

Qo'qon Universiteti Andijon filiali Tarix fakulteti o'qtuvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16351306>**ANNOTATSIYA**

Ushbu maqolada O'rta asrlar davrining asosiy ijtimoiy-iqtisodiy tizimi bo'lgan feodalizmning shakllanishi, rivojlanishi va uning jamiyat hayotiga ta'siri yoritiladi. Maqolada Yevropa va Sharq mamlakatlarida feodal tizimning o'ziga xos xususiyatlari, ierarxik tuzilma, yer egaligi, vassallik munosabatlari va dehqonlar ahvoli tahlil qilinadi. Shuningdek, feodal tuzumning siyosiy boshqaruv, harbiy xizmat va diniy institutlar bilan o'zaro bog'liqligi ham ko'rib chiqiladi. Maqola o'rta asr jamiyatining shakllanish jarayonini chuqur tahlil qilishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: O'rta asrlar, feodalizm, yer egaligi, vassallik, dehqonlar, ierarxiya, Yevropa tarixi, Sharqdagi feodalizm, siyosiy tizim, diniy institutlar, iqtisodiy tuzilma.

ABSTRACT

This article explores the formation, development, and impact of feudalism — the main socio-economic system of the Middle Ages — on society. It analyzes the specific features of the feudal system in European and Eastern countries, including hierarchical structures, land ownership, vassalage relationships, and the conditions of peasants. The article also examines the interrelation between the feudal order and political governance, military service, and religious institutions. It aims to provide a deep analysis of the formation process of medieval society.

Keywords: Middle Ages, feudalism, land ownership, vassalage, peasants, hierarchy, European history, Eastern feudalism, political system, religious institutions, economic structure.

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается формирование, развитие и влияние феодализма — основной социально-экономической системы Средневековья — на жизнь общества. Анализируются особенности феодального строя в странах Европы и Востока, иерархическая структура, землевладение, вассальные отношения и положение крестьян. Также рассматриваются взаимосвязи феодального порядка с политическим управлением, военной службой и религиозными институтами. Статья помогает глубже понять процесс формирования средневекового общества.

Ключевые слова: Средние века, феодализм, землевладение, вассалитет, крестьяне, иерархия, история Европы, феодализм на Востоке, политическая система, религиозные институты, экономическая структура.

KIRISH

O'rta asrlar insoniyat tarixining muhim va murakkab davrlaridan biri bo'lib, taxminan V–XV asrlarni qamrab oladi. Bu davrda Yevropa va Sharq mamlakatlarida ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy tuzum sifatida **feodalizm** shakllanib, jamiyat hayotining deyarli barcha jabhalariga

chuqur ta'sir ko'rsatdi. Feodalizm — yer egaligi asosida tashkil topgan, vassallik va sodiqlik munosabatlariga tayanuvchi ierarxik tuzum bo'lib, u orqali siyosiy hokimiyat, harbiy xizmat va iqtisodiy resurslar taqsimlangan.

Yevropada Rim imperiyasi qulaganidan keyin yuzaga kelgan siyosiy bo'linish, xavfsizlik ehtiyoji va ishlab chiqarish vositalarining o'zgarishi feodal tizimning shakllanishiga zamin yaratdi. Sharq mamlakatlarida esa feodalizm mahalliy xususiyatlarga ega bo'lib, turli ijtimoiy qatlamlar va boshqaruv shakllari orqali namoyon bo'lgan.

Ushbu maqolada o'rta asrlar feodal tuzumi, uning kelib chiqish sabablari, asosiy belgilar va jamiyat taraqqiyotiga ta'siri tahlil qilinadi. Maqsad — feodalizmning tarixiy ahamiyatini ochib berish va uning turli mintaqalarda qanday namoyon bo'lganini ko'rsatishdir.

1. Feodalizmning kelib chiqishi va mohiyati

Feodalizm — bu yer egaligi va shaxsiy sodiqlik asosida qurilgan ijtimoiy-siyosiy tizim bo'lib, o'rta asrlarda Yevropada va ayrim Sharq mamlakatlarida hukmronlik qilgan. Rim imperiyasining qulashidan so'ng yuzaga kelgan siyosiy bo'linish, xavfsizlik ehtiyoji va ishlab chiqarishning mahalliylik shu bu tizimning shakllanishiga turtki bo'lgan. Feodal tuzumda yer — asosiy boylik manbai bo'lib, siyosiy hokimiyat ham aynan yer egaligiga asoslangan.

2. Ierarxik tuzilma va vassallik munosabatlari

Feodal jamiyat qat'iy ierarxik tuzilmaga ega edi. Podshoh yoki imperator eng yuqori hokimiyat sohibi bo'lib, u yerlarni yirik feodallarga — gersog, graf yoki baronlarga taqsimlagan. Ular esa o'z navbatida yerning bir qismini kichik feodallarga, ya'ni vassallarga bergan. Har bir vassal o'z feodaliga sodiq bo'lishga, harbiy xizmat ko'rsatishga va soliqlar to'lashga majbur edi. Bu tizim “sodiqlik zanjiri” deb atalgan.

3. Dehqonlar va ularning holati

Jamiyatning eng katta qismini tashkil qilgan dehqonlar (krestyanlar) yer egalari tasarrufidagi hududlarda yashab, ishlashga majbur edilar. Ular yer egalari foydasiga majburiy ishlar bajarishgan (barysh), soliq to'lashgan va ba'zida shaxsiy erkinlikdan ham mahrum bo'lganlar. Biroq, ayrim hollarda dehqonlar mustaqil holda ishlash va mulkka ega bo'lish huquqiga ham ega edilar.

4. Feodalizmning siyosiy va harbiy tizim bilan bog'liqligi

Feodal tuzumda harbiy xizmat asosiy majburiyatlardan biri bo'lib, har bir vassal o'z feodalining qo'shiniga qo'shilishi kerak edi. Feodal qo'shinlar mustaqil harakat qilgan, markazlashgan armiya yo'q edi. Siyosiy hokimiyat markazdan ko'ra mahalliy feodallar qo'lida bo'lgan, bu esa ko'plab ichki urushlar va tartibsizliklarga olib kelgan.

5. Sharq mamlakatlarida feodalizm

Sharq davlatlarida, xususan, Xitoy, Hindiston va musulmon Sharqida feodalizm o'ziga xos shaklda rivojlangan. Bu yerda ham yer egaligi asosiy rol o'ynagan, ammo davlat boshqaruvi va diniy institutlarning ta'siri kuchliroq bo'lgan. Misol uchun, Xitoyda konfutsiylik ideologiyasi, musulmon Sharqida esa islom dini feodal tizimga o'ziga xos shakl berib, jamiyatni birlashtiruvchi omil sifatida xizmat qilgan.

6. Feodalizmning inqirozi

XIV–XV asrlarga kelib, Yevropada savdoning rivojlanishi, shaharlar va hunarmandchilikning kuchayishi, qurolli qo'shinnlarning markazlashuvi natijasida feodal tizim

zaiflashdi. Bu davrda monarxiyalar kuchayib, markazlashgan davlatlar shakllandi. Bu o'zgarishlar feodalizmdan kapitalistik jamiyatga o'tishning ilk bosqichlari edi.

MUHOKAMA NATIJALAR

O'rta asrlar jamiyatining asosiy tayanchi bo'lgan feodalizm insoniyat tarixida chuqur iz qoldirgan ijtimoiy-siyosiy tizimdir. Uning shakllanishi Rim imperiyasining parchalanishi, markazlashgan hokimiyatning zaiflashuvi va xavfsizlik ehtiyoji bilan chambarchas bog'liq edi. Feodal tuzumda yer egaligi asosiy iqtisodiy resurs bo'lib, siyosiy hokimiyat esa vassallik tizimi orqali taqsimlangan. Bu tizim jamiyatda qat'iy ierarxiyani, ijtimoiy tabaqalanishni va o'zaro majburiyatlarni shakllantirdi.

Feodalizm Yevropada o'ziga xos shaklda rivojlangan bo'lsa-da, Sharq mamlakatlarida ham turli ko'rinishlarda mavjud bo'lgan. Sharqdagi feodal tizim diniy institutlar va davlat boshqaruvi bilan yanada mustahkam bog'liq bo'lgan. Yevropada feodalizm ko'proq harbiy xizmat va sodiqlikka tayangan bo'lsa, Sharqda ijtimoiy tartib va diniy me'yorlar ustuvor ahamiyat kasb etgan.

Vaqt o'tishi bilan iqtisodiy, siyosiy va madaniy o'zgarishlar bu tuzumga putur yetkazdi. Savdo-sotiqning rivojlanishi, shaharlashuv, markazlashgan davlatlar vujudga kelishi feodal tartibotning asta-sekin inqirozga yuz tutishiga olib keldi. Shunga qaramay, feodalizm davrida yaratilgan ijtimoiy va siyosiy tajriba keyingi asrlarda jamiyat taraqqiyoti uchun muhim asos bo'lib xizmat qildi.

1. Feodalizm O'rta asrlarda siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy tizimning bosh omillaridan biri bo'ldi.
2. Yer egaligi va vassallik munosabatlari jamiyatda qat'iy ierarxiyani yuzaga keltirdi.
3. Dehqonlar ahvoli og'ir bo'lsa-da, ular jamiyat iqtisodiy hayotining asosiy qatlamini tashkil etgan.
4. Feodal tizim harbiy xizmat, siyosiy hokimiyat va diniy institutlar bilan chambarchas bog'liq edi.
5. Sharq va G'arbdagi feodalizm o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, mahalliy shart-sharoitlarga mos tarzda rivojlangan.
6. Feodalizm o'z davrining ijtimoiy barqarorligini ta'minlasa-da, iqtisodiy va siyosiy o'zgarishlar natijasida asta-sekin yo'qoldi va kapitalistik tuzumga o'tish uchun zamin yaratdi.

XULOSA

Feodalizm o'rta asrlar tarixining asosiy ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy tizimi sifatida jamiyat hayotining barcha sohalariga chuqur ta'sir ko'rsatdi. Bu tizim orqali yer asosiy mulk va hokimiyat vositasi bo'lib, vassallik va sodiqlik munosabatlari davlat tuzilmasining asosi sifatida shakllandi. Yevropa va Sharq mamlakatlarida feodalizm turlicha namoyon bo'lgan bo'lsa-da, ularning umumiy jihatlari — qat'iy ierarxiya, yer egaligi, dehqonlarning og'ir sharoiti va mahalliy hukmdorlarning nisbatan mustaqilligi — o'xshash edi.

Vaqt o'tishi bilan shaharlar rivojlandi, savdo-sotiq kuchaydi va markazlashgan davlatlar shakllana boshladi. Bu esa feodal tizimning asta-sekin inqirozga yuz tutishiga olib keldi. Shunga qaramay, feodalizm insoniyat tarixida muhim bosqich bo'lib, zamonaviy siyosiy va ijtimoiy tizimlarning shakllanishida tarixiy tajriba sifatida katta ahamiyat kasb etadi.

References:

Используемая литература:**Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. Абдуллаев, Х. (2018). Ўрта асрлар тарихи. Тошкент: Ўқитувчи нашриёти.
2. Bloch, M. (1961). Feudal Society. London: Routledge & Kegan Paul.
3. Pirenne, H. (1937). Economic and Social History of Medieval Europe. London: Harcourt, Brace.
4. Gurevich, A. Ya. (1990). Categories of Medieval Culture. London: Routledge.
5. Хасанова, Д. (2015). Европада феодализмнинг шаклланиши ва ривожланиши. Тошкент: Муаллиф нашри.
6. Hobsbawm, E. J. (1995). Age of Revolution: Europe 1789–1848. New York: Vintage Books.
7. Колесников, А. И. (1989). История средних веков. Москва: Просвещение.
8. Tilly, C. (1990). Coercion, Capital, and European States, AD 990–1992. Oxford: Blackwell.
9. Роджер Осборн (2020). Цивилизация. История западного мира. Москва: Альпина нон-фикшн.
10. Бекмуродов, Ш. (2004). Феодализм ва унинг ижтимоий-иқтисодий асослари. Самарқанд: СамДУ нашри..